

КУЛТУРНИТЕ ОБЈЕКТИ ВО ШТИП ОД ВРЕМЕТО ПОСЕТАТА НА ЕВЛИЈА ЧЕЛЕБИЈА

Александар Донски*

Евлија Челебија го посетил Штип во раната пролет 1662 година (Штип, 1986, стр. 281). Тој тогаш бил на педесетиедногодишна возраст. Она што го видел во Штип го запишал во своите белешки, кои во целост се уште не се објавени на македонски. Записите за Штип од страна на Евлија Челебија по својата структура се однесуваат на дел од историјата на градот, потоа на позначајните објекти и на најзастапените занаети од тоа време.

Од аспект на историјата Евлија Челебија запишал:

„Тврдината Штип е освоена за време на султан Мурат Први. Победникот Митхад-беј зеде со двестцатиот Алај-бег 20.000 војници, ја опсади таа тврдина, но цела година не успеа да ја освои“ (Астибо, 1964, стр. 33)..

Ова тврдење одговара на историската вистина според која Штип бил освоен од Османлиите во 1382 година од страна на султанот Мурат Први, кој подоцна загинал во битката на Косово на 15.06.1389 година. (Астибо, 1964, стр. 186).

Во своите записи Евлија Челебија го опишал и ајдучкото движење во североисточна Македонија при што повторно го спомнал Штип. Челебија пишува за извесен штипјанец Иве, кој прво работел во служба на османлиската власт за заштита од ајдуците, а потоа и самиот се одметнал против власта. (Астибо, 1964, стр. 32).

Евлија Челебија спомнал и дека го посетил стариот дел на Штип (наречен Ново Село) каде запишал дека се наоѓало седиштето на митрополитот Кустендилски (Канасиски), Кратовски и Штипски.

Од аспект на занаетите кои биле најзастапени во Штип во времето на неговата посета, Евлија Челебија запишал дека најпознат бил ножарскиот занает. Штипски ножеви на затворање биле надалеку познати и мнозина доаѓале од другите околни краеве да ги купуваат главно за подарок. Евлија Челебија пишува дека во тоа време во Штип имало дури 450 занаетчиски дуќани. Благодарение на неговите податоци, може да се заклучи дека во тоа време Штип бил еден од стопанските и духовни центри на христијаните во Македонија.

Од аспект на описот на културните објекти што ги затекнал во Штип, Евлија Челебија посебно се задржал на опис на штипскиот безистен (карван-сарај). Тој пишува дека целиот безистен бил изграден од камен и покриен со олово. На средината имало дворно место со базен, а имало и кат со педесет одаи. Околните штали можеле да соберат до илјада камили, коњи и мулиња.

Евлија Челебија го спомнал и ридот Исар, при што запишал:

„Штип е кадилук со тврдина на ридот што ја чува стража. Во градот има џамии, бањи, голем карван сарај и мала река.“ (Штип, 2002, 36).

Се поставува прашањето кои од објектите што егзистирале во Штип во времето на посетата на Евлија Челебија опстојуваат до денес, т.е. што е останато од Штип од времето на посетата на овој познат турски патеписец? Во продолжение ќе се обидеме да одговориме на ова прашање преку набројување на овие објекти со краток осврт кон нивниот настанок.

---

* Магистер,

Институт за историја и археологија
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
aleksandar.donski@ugd.edu.mk

Најнапред овде е **безистенот (карван сарајот)**. Овој објект до денес постои, но со изменет облик од описот што го дава Евлија Челебија. Објектот е лоциран во центарот на градот и денес служи како уметничка галерија, а во него се изведуваат и драмски и музички сценски настапи посебно за време на традиционалната културна манифестација „Штипско културно лето“. Не се знае кога точно е изграден, но тоа секако дека било пред средината на XVII век. Извесно време служел како затворен пазар, а во уметничка галерија е пренаменет во 1962 година. Интересно е тоа што и денес неговиот реконструиран кров е од олово исто како што било во времето на Евлија Челебија, а прилично автентично е сочувана и неговата камена фасада.

Видовме дека Евлија Челебија ја спомнува и „**тврдината на ридот** што ја чува стража“. Делови од оваа тврдина исто така постојат до денес на ридот Исар што се издигнува над градот. Тврдината е остаток од средновековна утврдена населба, налик на оние што се наоѓаат во Прилеп (Марковите Кули) или Охрид (Самуиловата тврдина). Најверојатно се работи за предосманлиски средновековен феудален дворец со помошни простории и градби, со кула и високи ѕидини наоколу. Не е познато зошто Евлија Челебија спомнува стража крај ѕидините. Веројатно и во негово време внатре во ѕидините на врвот на ридот била лоцирана некоја значајна установа или личност.

Штом Евлија Челебија одблизу ја видел тврдината на штипскиот рид Исар, секако дека ги видел и црквите изградени околу неа уште од предосманлискиот период. Ова значи дека и тие биле објекти од негово време кои до денес егзистираат во Штип.

Една од овие цркви е „**Свети Архангел Михаил**“, која била изградена пред 1332 година. Таа е лоцирана на само неколку десетина метри под источната страна на тврдината на Исарот. Извесно време била адаптирана во џамија, па сосема е можно дека била таква и во времето кога во Штип престојувал Евлија Челебија.

Од западната страна на ридот Исар (исто така недалеку од остатоците од ѕидините на тврдината што ја опишува Евлија Челебија), лоцирана е малата еднобродна црква „**Свети Јован**“. Била изградена пред 1350 година од страна на ктиторот Јованчо Пробиштиповиќ. Не се знае во каква состојба била оваа црква во времето на посетата на Евлија Челебија, но секако дека тој имал прилика да го види и овој објект што до денес постои.

Недалеку од Исарот (во денешниот реон „Стар Конак“) се наоѓа и малата еднобродна црква „**Свети Архангел**“. Била изградена пред 1378 година, а денес е целосно реновирана. Тоа е уште еден објект што Евлија Челебија имал можност да го види, а до денес опстојува во Штип.

Да ја спомнеме и мала еднобродна црква „**Свети Спас**“, која се наоѓа во јужниот дел од градот, исто така во близина на ридот Исар. Била изградена од извесен војвода Димитар некаде во средината на XIV век. Останало запишано дека фреските во оваа црква биле обновени во 1601 година (според натпис на западниот ѕид), т.е. шест децении пред доаѓањето на Евлија Челебија, кој секако дека ја имал видено и оваа црква.

За време на својата посета на Штип нема сомнение дека Евлија Челебија ја видел и **Хуса-Медин Пашината џамија**, која исто така до денес постои. Овој значаен објект се наоѓа на испакната височинка од левата страна на малата штипската река Отиња која тече низ центарот на градот и која Евлија Челебија исто така ја спомнува. Во тоа време сигурно дека Хуса-Медин Пашината џамија се гледала од поголем дел од градот (а речиси така е и денес). Оваа џамија била изградена во втората половина на XVI век, што значи стотина години пред доаѓањето на Евлија Челебија. Христијаните во Штип сметаат дека џамијата била изградена врз темели на црква „Свети Илија“, па поради тоа денес имаме една интересна состојба кога и христијаните и муслиманите за

време на своите празници се собираат крај Хуса-Медин Пашината џамија (која христијаните ја викаат „Свети Илија“), иако овој објект денес не се користи за верски потреби.

Во центарот на градот (недалеку од ридот Исар, во реонот Горно Маало) е сместена **Саат кулата**. Била изградена во втората половина на XVI век. Отпрвин била наменета како одбранбен објект (феудална турска беговска кула), а во саат-кула била пренаменета во XIX век (Штип, 2002, стр. 70). Изградена е од камен и тула. Нема сомнение дека Евлија Челебија ја видел и оваа кула која во негово време била повисока од денешниот изглед и која исто така и денес може да се види од добар дел од градот.

На реката Брегалница е лоциран **Кучук Емир Султановиот мост**, кој исто така до денес постои, се разбира целосно реконструиран. Мостот е лоциран на главната сообраќајница која водела во градот и ги поврзува двата брега на Брегалница. Мостот бил изграден на осум столба, од кои денес се видливи шест. Своевремено бил поплочен со калдрма. Нема сомнение дека Евлија Челебија го видел и овој мост, кој во текот на историјата бил честопати оштетен и поправан.

Видовме дека во своите записи Евлија Челебија спомнува џамии и бањи во Штип, меѓутоа денес во градот постои само една активна џамија (изградена многу подоцна од неговиот престој), додека оние што тој ги видел не останале зачувани, секако поради иселувањето на муслиманското население од градот по Балканските војни. Меѓутоа, на некои стари фотографии од Штип (од почетокот на XX век) можат да се видат и некои од овие џамии.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

„Астибо од I до XX век“ (1964), НИП „Трудбеник“, Скопје
„Штип“, Културно историски водич (2002), Совет на Општина Штип
„Штип низ вековите“, книга прва (1986), Собрание на Општина Штип

ABSTRACT CULTURAL OBJECTS IN SHTIP SINCE THE TIME OF THE VISIT OF EVLIYA CELEBI

Shtip was one of the places that were visited from the most prominent Turkish traveler Evliya Celebi. He visited Shtip in the early spring of 1662. From that visit Evliya Celeby left signeficiant testemionies for the life in Shtip, mentioning some historical events connected with Shtip, describing some of the objects that he saw and mentioning the most popular crafts in Shtip in that time. It is interesting to see which objects that existed in Shtip during the visit of Evliya Celebi are still exsisting, i.e. to see what has left in Shtip since his visit. This work is answering on this question through mentioning these objects together with short information about them.